

În 1648 poporul ucrainean s-a răsculat din nou, sub conducerea lui Bogdan Hmelnițki. De data aceasta, mișcarea a fost mult mai puternică și generală. Hatmanul Nicolaie Potocki, latifundiar, trimite împotriva răsculaților pe fiul său Ștefan. Acesta însă este zdrobit de Bogdan Hmelnițki în apropiere de cetatea Kudak (din cotul Niprului), ridicată de Poloni. Ștefan Potocki moare din cauza rănilor. Hatmanul Nicolaie Potocki merge apoi, împreună cu hatmanul Martin Kalinowski, să aducă la ascultare pe cazaci și pe Hmelnițki. Din nou oștile polone sînt înfrînte lingă Korsun (la sud de Kiev) și ambii hatmani sînt luați prizonieri și dați pe mîna tătarilor, care sprijiniseră pe Hmelnițki și care-i duc pe cei doi magnați în Crimeea, în nevolnicie. Nicolaie Potocki mai fusese luat prizonier de turci în lupta de la Tuțora în 1620¹¹.

Hatmanul Nicolaie Potocki este «Potocki cel vestit», a cărui înstrăinare și suferință încearcă să le deplîngă stihurile din manuscrisul 1163. Cum de-a ajuns Potocki, și de ce tocmai el, într-un cîntec romînesc? Aceasta se datorește relațiilor Moldovei cu Polonia și cu Ucraina.

Evenimentele de mai sus s-au petrecut pe vremea domniei lui Vasile Lupu (1634—1653)¹², care a întreținut legături cu magnații poloni, cu B. Hmelnițki și a fost amestecat în multe din învîlmășirile războinice ale timpului. Vasile Lupu (ca și un număr de boieri moldoveni) era de partea polonilor, cu care intrase în strînse relații. În 1645 își măritase fiica cea mare, pe Maria, cu magnatul Janusz Radziwiłł (familia Radziwiłł și Sapieha aveau latifundii în Bielorusia). Ruxandra urma să se căsătorească cu Piotr Potocki, fiul hatmanului Nicolaie Potocki. Nu e de mirare atunci grija pe care o arată familiei Potocki și faptul că pe hatman îl scoate din robia tătarească cu intervenția și cu propriii lui bani (ca de altfel și pe alți poloni), ceea ce actul de indigent, care i se acordă în 1650, în timpul refugiului în Polonia, nu uită să noteze¹³.

Dar pentru mîna frumoasei Ruxandra, subiect a numeroase schițe istorice și nuvele¹⁴, a intrat în concurență și Timuș Hmelnițki, fiul lui Bogdan Hmelnițki. În 1650, bătrînul Hmelnițki a trimis pețitori la Iași pentru fiul său. Vasile Lupu, încrezător în ajutorul hatmanului Potocki, refuză. Hmelnițki trimite un corp de oaste împotriva lui Potocki și altul în Moldova, care să răzbune atîtea atitudini potrivnice ale voievodului moldovean. Vasile Lupu e silit să accepte căsătoria și se stabilește chiar nunta, după Crăciunul anului 1650, drept asigurare Lupu Vodă dînd ostateci patru boieri moldoveni. Totuși se răzgîndește, trimite fata și pe soție la ginerele său Janusz Radziwiłł și în 1651 se dezlănțuie o bătălie în care au căzut dramatic, pentru interese și ambiții personale, oameni nevinovați, aruncați în luptă de Potocki, Kalinowski, hanul tătarilor, Hmelnițki însuși¹⁵. Între timp s-a lansat intenționat zvonul că Ruxandra s-a și măritat cu Piotr Potocki, pentru ca Timuș să-și ia nădejdea de a o mai găsi și să se domolească¹⁶. Cu toate acestea Timuș nu s-a lăsat pînă nu a căpătat mîna Ruxandrei, devenind ulterior aliatul lui Vasile Lupu.

¹¹ Cf. J. Tretiak, *op. cit.*, p. 39.

¹² Vezi și Tr. Ionescu-Nișcov, *Relații politice între Moldova și Rusia în timpul lui Vasile Lupu, în Relații romîno-ruse în trecut*, București, 1957.

¹³ Mathias Dogiel, *Codex diplomaticus Regni Poloniae et Magni Ducatus Lituaniae*, Wilno, 1758, p. 621.

¹⁴ Vezi I. C. Chițimia, în introducere la B.P. Hasdeu, *Ioan Vodă cel Cumplit*, Craiova, 1942, p. XCV și urm.

¹⁵ Cf. Ludwik Kubala, *Krwawe swaty*, în *Szkice historyczne*, II, p. 133 și urm.

¹⁶ O știre în acest sens este trimisă de la Varșovia și publicată în *Gazette de France*, 1652, p. 1151.